

۱۳۷۹ / ۶ / ۳۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مصونیت سیاسی در کنوانسیون وین ۱۹۶۱

بوسیله

غلامرضا باغیشنی

پایان نامه

ارائه شده به دانشکده تحصیلات تکمیلی به عنوان بخش از فعالیتهای

تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته

حقوق بین الملل

از

دانشگاه شیراز

شیراز، ایران

8166

ارزیابی و تصویب شده توسط کمیته پایان نامه با درجه: عالی

امضای اعضاء و کمیته پایان نامه:

دکتر سید محسن شیخ الاسلامی استادیار دانشکده حقوق (رئیس کمیته)

دکتر جلال جعفری دارابجودی * استادیار دانشکده حقوق

دکتر عباس کشاورز استادیار دانشکده حقوق

شهریورماه ۱۳۷۸

۳۰۲۰۷

Handwritten signatures and initials, including a large signature that appears to be 'سید محسن' and another signature below it.

تقدیم به :

روح ملکوتی بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران امام خمینی (ره) که لکه ننگ استعمار و کاپیتولاسیون را از دامن ملت شریف ایران زد و تصرف سفارت امریکا را - که استقلال سیاسی ایران را به ارمغان آورد - انقلاب دوم و برتر از انقلاب اول دانستند .

و تقدیم به :

پدر و مادر عزیز و مهربانم که مرز حق خویش و حق دیگران را به من آموختند و به همسر خوبم که با فداکاری خود در تمام مشکلات دوره تحصیل، مرا همراهی نمودند .

۳۰۲۰۷

سپاسگزاری

اکنون که مرحله تدوین پایان نامه به پایان رسیده است از استاد گرامی جناب آقای سید محسن شیخ الاسلامی که در تمام مراحل این پایان نامه مرا راهنمایی فرمودند ، تشکرو قدردانی می نمایم . همچنین بر خود لازم می دانم که از اساتید محترم مشاور جناب آقای دکتر جلال جعفری دارابحردی و جناب آقای دکتر عباس کشاورز و سایر اساتید و کادر دانشکده که با این حقیر همکاری نمودند ، قدر دانی نمایم و از خداوند سبحان بهروزی و سعادت همگان را آرزو دارم .

چکیده

مصونیت سیاسی در کنوانسیون وین ۱۹۶۱

بوسیله

غلامرضا باغیشنی

مصونیت‌های سیاسی از دیر باز در عرف و رویه بین الملل پذیرفته شده بود و از سال ۱۹۶۱ در کنوانسیون وین راجع به روابط سیاسی، تدوین گردید و در زمره منابع قراردادی حقوق بین الملل قرار گرفت. این مصونیتها، در یک تقسیم‌بندی عام، به مصونیت از تعرض و مصونیت از تعقیب قضایی تقسیم می‌شوند. تمایز بین این دو نوع، اهمیت بسیاری دارد؛ زیرا نوع اول، از اصول پذیرفته شده در تمام نظامهای حقوقی کشورها و از قواعد آمره حقوق بین الملل بشمار می‌رود و نه تنها مأموران سیاسی، بلکه تمام اشخاص از این مصونیت برخوردارند. لکن مصونیت قضایی مأموران سیاسی خلاف اصل و با اصل حاکمیت دولت پذیرفته در تعارض است. بنابراین، نوع دوم نیاز به توجیه حقوقی دارد و نمی‌توان آن را مطلق فرض نمود. هرچه در ادبیات حقوقی، این دو نوع جداگانه بررسی می‌شوند ولی تفکیک دقیق و روشنی بین آنها به چشم نمی‌خورد.

از سوی دیگر، مأموران سیاسی مکلفند قوانین و مقررات کشور پذیرنده را محترم شمرده و مطلقاً در امور داخلی آن کشور مداخله نکنند. در واقع، اصل مطلق تساوی دولتها باعث می شود که از یک سو مأموران دولت پذیرنده استقلال مأموران کشور فرستنده را رعایت کنند و از سوی دیگر، مأموران سیاسی نیز، استقلال مأموران و دستگاههای کشور پذیرنده را محترم شمارند و بریکدیگر تأثیر نگذارند. بنابراین اگر مأمور سیاسی استقلال کشور میزبان را خدشه دار کنند، مبنای مصونیت آنها از بین می رود. در این پایان نامه سعی شده است انواع مصونیتها، تمایز آنها و رابطه آنها با اصل عدم مداخله مورد بررسی قرار گیرد و ضمن بیان ابهامات و نقایص کنوانسیون و ارزیابی مختصر رأی دیوان در قضیه باز داشت اعضای سفارت امریکا، توجیه این عمل مورد توجه قرار گیرد.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول - کلیات	۱
مبحث اول - مفهوم و سابقه تاریخ مصونیت ها	۴
گفتار اول - مفاهیم اصطلاحات	۴
الف- مصونیت	۴
ب - سیاسی	۴
ج- مصونیت سیاسی	۵
گفتار دوم - سابقه تاریخی مصونیت ها	۷
الف- مصونیت سیاسی در حقوق بین الملل	۷
ب- مصونیت سیاسی در اسلام	۱۲
گفتار سوم - مواد تاریخی نقض مصونیت ها	۱۴
الف - موارد نقض مصونیت ها از سوی گروه ها و افراد خصوصی	۱۴
ب- موارد عدم رعایت مصونیت ها از سوی دولت میزبان	۱۶
مبحث دوم - نظریه های مربوط به مبنای مصونیت ها	۱۷
گفتار اول - نظریه برون مرزی یا خارج المملکتی	۱۸
دلایل رد آثار نظریه برون مرزی	۲۰
گفتار دوم - نظریه مصلحت خدمت	۲۱
نقد نظریه مصلحت خدمت	۲۲
گفتار سوم- نظریه نمایندگی	۲۳

۲۸	فصل دوم: اصل عدم مداخله و عمل متقابل به مثل در حقوق بین الملل
۲۹	مبحث اول - اصل عدم مداخله
۳۰	گفتار اول - تعریف و ارکان مداخله
۳۰	الف - تعریف مداخله
۳۱	ب - ارکان مداخله
۳۵	گفتار دوم - سیر تکامل اصل عدم مداخله و منابع آن
۳۵	الف - سیر تکامل اصل
۳۶	ب - منابع اصل عدم مداخله
۴۰	گفتار سوم - انواع مداخله
۴۱	الف - مداخله در رویه قضایی
۴۴	ب - مداخله برای حمایت از اتباع
۴۴	ج - مداخله به عنوان دفاع مشروع
۴۵	د - مداخله انسانی
۴۷	مبحث دوم - بررسی عمل متقابل به مثل
۴۸	گفتار اول - مفهوم و شرایط اقدام متقابل
۴۸	الف - مفهوم عمل متقابل به مثل
۴۹	ب - شرایط اعتبار عمل متقابل
۵۱	گفتار دوم - تقسیم بندی عمل متقابل
۵۱	الف - عمل متقابل نظامی
۵۲	ب - عمل متقابل غیر نظامی
۵۵	فصل سوم: انواع مصونیت ها در کنوانسیون ۱۹۶۱
۵۷	گفتار اول - تعرض ناپذیری محلهای مأموریت

۶۱	گفتار دوم - تعرض ناپذیری بایگانی - اسناد و ارتباطات مأموریت
۶۳	مصونیت کیسه و یا بسته سیاسی
۶۶	گفتار سوم - تعرض ناپذیری اعضای مأموریت و خانواده آنها
۶۸	الف - مصونیت از تعرض اعضای مأموریت
۶۹	ب - آزادی رفت و آمد
۷۱	ج - تعرض ناپذیری مسکن و اموال اعضای مأموریت
۷۳	مبحث دوم - مصونیت قضایی
۷۵	گفتار اول - مصونیت از تعقیب جزایی
۷۸	اشخاص بهره مند از این نوع مصونیت
۷۹	گفتار دوم - مصونیت از تعقیب مدنی
۸۱	اشخاص بهره مند از مصونیت مدنی
۸۱	گفتار سوم - مصونیت از عملیات اجرایی
۸۲	گفتار چهارم - مصونیت از ادای شهادت
۸۳	سلب مصونیت
۸۵	گفتار پنجم - قلمرو زمانی و مکانی مصونیت های سیاسی
۸۸	فصل چهارم: نقایص و ابهامات کنوانسیون و بررسی رأی دیوان
۸۸	مبحث اول - نقایص و ابهامات کنوانسیون
۸۹	گفتار اول - ابهامات
۹۰	الف - طرح سؤال اول
۹۲	ب - طرح دومین سؤال
۹۳	ج - طرح سومین سؤال
۹۶	د - طرح چهارمین سؤال
۹۹	هـ - طرح پنجمین سؤال
۱۰۰	و - طرح آخرین سؤال

عنوان	صفحه
گفتار دوم - سایر نقایض کنوانسیون.....	۱۰۱
مبحث دوم - بررسی رأی دیوان در قضیه بازداشت اعضای مأموریت ایالات متحده	۱۰۶
گفتار اول - ادعای طرفین و استدلال آنها.....	۱۰۶
الف - موارد درخواستی ایالات متحده (خواهان).....	۱۰۶
ب - دفاعیان ایران.....	۱۰۷
گفتار دوم - رسیدگی و رأی دیوان.....	۱۰۹
الف - صدور رأی تأمینی.....	۱۰۹
ب - رسیدگی ماهوی.....	۱۱۰
ج - ترجم رأی دادگاه.....	۱۱۲
گفتار سوم - استدلالات قضات مخالف.....	۱۱۳
الف - رأی قاضی موروزف.....	۱۱۳
ب - رأی قاضی طرزی.....	۱۱۵
ارزیابی رأی دیوان.....	۱۱۷
نتیجه گیری.....	۱۲۳
منابع.....	۱۳۰

چکیده و صفحه عنوان به انگلیسی

فصل اول

کلیات

مقدمه

پس از تأسیس کمیسیون حقوق بین الملل ، یکی از موضوعاتی که در دستور کار کمیسیون قرار گرفت ، تدوین کنفرانسیونی راجع به روابط سیاسی ، بویژه مصونیتها بود . کمیسیون کار بر روی این موضوع را در سال ۱۹۷۵ ، آغاز و پیش نویس اولیه آن را در همان سال ، تهیه نمود . کمیسیون پس از دریافت نظرات کشورهای عضو سازمان ملل متحد ، طرح کنوانسیون را تصویب و برای تصویب نهایی به مجمع عمومی سازمان ملل تسلیم کرد . این کنفرانس در آوریل ۱۹۶۱ در کنفرانس وین به تصویب نمایندگان کشورهای شرکت کننده رسید .

کنوانسیون مزبور تدوین قواعد عرض حقوق بین الملل در زمینه مصونیتها و مزایای سیاسی است - نتوانسته است تمام جنبه های تعهدات کشورهای پذیرنده و فرستنده را قانونمند و ضمانت اجرای نقض آن را تعیین نماید . همین امر باعث شده است در دهه های پس از تصویب آن ، از یک سو آمار سوء استفاده از مصونیتها و جرایم مأموران سیاسی بالا رود و از سوی دیگر ، آمار حمله تعرض به مأموریتهای خارجی و نقض مصونیتهای افزایش یابد .

البته کنوانسیون در مقدمه خود در خصوص مواردی که در کنوانسیون چیزی پیش بینی نشده است، عرف را حکمفرمای ما دانسته است اما این موضع گیری نیز نمی تواند نتیجه مثبتی را ب همراه داشته باشد زیرا کنوانسیون عرفها و نظریه ها حقوقدانان را - تا آنجا که مسلم بوده است - مورد توجه قرار داده و تعیین تکلیف نموده و آنجا که اختلاف نظر وجود داشته و یا عرف مسلم وجود نداشته است، سکوت اختیار نموده است. بنابراین، در مواردی که کنوانسیون سکوت نموده است نمی توان عرف مسلم و نظریه ای که مورد قبول بیشتر نویسندگان باشد، در حقوق بین الملل، پیدا نمود.

شایان ذکر است که مصونیت‌های سیاسی، تا آنجا می توان مورد قبول قرار گیرد که به طور صریح از کنوانسیون قابل استخراج است و در مواردی که مصونیت مورد تردید قرار گیرد یا در وجود آن اختلاف نظر باشد، نباید آن را مورد قبول دانست؛ زیرا، مصونیت‌های سیاسی، بجز مصونیت از تعرض، خلاف اصل و استثنایند و تنها در مواردی که عرف مسلم وجود داشته باشد و تردیدی در وجود آن نباشد،

مورد قبول است. این در حالی است که بیشتر نویسندگان حقوق بین الملل، مصونیت‌های را، بدون قابل شدن تفاوت بین آنها، اصل دانسته و قابل به مطب بودن آنهایند. لذا سکوت کنوانسیون را به اشتباه پاکی از اطلاق مصونیتها می داند.

کنوانسیون ۱۹۶۱ وین، تعهدات کشورهای پذیرنده و فرستنده را مشخص نموده و هیچ ضمانت اجرایی برای نقض این تعهدات کشور پیش بینی نکرده است. البته ماده ۴۷ این کنوانسیون، بطور ضمنی، عمل متقابل به مثل را به عنوان ضمانت اجرای مقررات خود به رسمیت شناخته شده شناخته است ولی این امر نیز کافی به نظر نمی رسد. بنابراین، کنوانسیون در مواد ۲۲ به بعد تعهدات کشور پذیرنده را مطرح نموده و در ماده ۴۱ تعهدات کشور فرستنده را مقرر داشته و همه این تعهدات بطور مطلق بیان گردیده است. فرضیه ای که قصد بررسی آن را داریم این است که: نقض

ماده ۴۱ از سوی کشور فرستنده و مداخله آن کشور در امور داخل کشور پذیرنده، به کشور پذیرنده حق می دهد که به استناد ماده ۴۷ کنوانسیون ۱۹۶۱ وین و بند ۲ ماده ۶۰ کنوتنسیون ۱۹۶۹ وین، اجرای تعهدات خود را نسبت به کشور خاطی به حالت تعلیق در آورد. در این صورت کشور پذیرنده تعهدی نسبت به رعایت مصونیت‌های مندرج در کنوانسیون ۱۹۶۱، ندارد و باز داشت و محاکمه مأموران سیاسی - که مرتکب مداخله در امور آن کشور شده اند - براساس اصل حاکمیت و صلاحیت آن کشور و موافق با حقوق بین الملل است. بنا بر این، بازداشت اعضای مأموریت سیاسی ایالات متحد آمریکا از سوی دولت ایران، با فرض مداخله آنها در امور داخلی لیران، به استناد مواد فوق الذکر صورت گرفته و نهتنها خلاف حقوق بین الملل نبوده است بلکه کاملاً موافق و منطبق بامعیارهای آن و در جهت اجرای قواعد حقوق بین الملل صورت گرفته است.

مصونیت سیاسی یکی از اصطلاحات عرفی و قدیمی حقوق بین الملل و یکی از مهمترین و اساسی ترین موضوعات حقوق دیپلماتیک به شمار می رود. مطالعه تاریخی مصونیتها ما را به اهمیت و قدمت آن رهنمون نموده و به ما نشان خواهد داد که دولتهای، همواره در جهت رعایت آن کوشیده اند و نهتنها خود به مأموران سیاسی تعرض نکرده بلکه از تعرض اغ-فراد خصوصی نیز جلوگیری کرده اند. از سوی دیگر، این مصونیتها خلاف اصول حقوقی، از جمله اصل سرزمینی بودن قوانین - اصل حاکمیت دولت و اصل صلاحیت انحصاری دادگاههای کشور پذیرنده است. به همین جهت، نویسندگان حقوق بین الملل سعی نموده اند که مبنا و اساسی برای توجیه حقوقی مصونیت‌های سیاسی بیابند. این تلاش، منجر به پیدایش چند نظریه شده است.

در این فصل سعی شده است ابتدا مفهوم و تاریخچه و سپس مبانی مصونیت‌های سیاسی و نظریه های مربوط به آن، مورد بررسی قرار گیرد.

مبحث اول - مفهوم و تاریخچه مصونیتها

همانگونه که معمول و متداول است، اولین مسأله ای که در مطالعه هر موضوعی مورد توجه قرار می گیرد، مفهوم و شناخت دقیق آن موضوع است. اهمیت تعریف از آنجا ناشی می شود که تعریفی هر موضوع، وظیفه تبیین و تعیین چهار چوب، قلمرو و مصادیق موضوع را به عهده دارد. بنابراین، هر چند تعریف دقیقتر، جامعتر و کاملتر باشد، درک و فهم موضوع نیز کاملتر و آسانتر صورت می پذیرد. ما نیز خود را از این قاعده مستثنی نمی دانیم لذا قبل از هر چیز بیان مفاهیم می پردازیم.

گفتار اول - مفاهیم اصطلاحات

الف - مصونیت: ^۱

((مصونیت)) در لغت به معنی، مصون بودن و محافظ بودن است. ^۲ ولی این کلمه در اصل اصطلاحی مربوط به حقوق عمومی است. یکی از حقوقدانان آن را بدین صورت تعریف نموده است:

((مصونیت وضع مخصوصی است که دارنده آن از تعرض مخصوصی

معاف و محفوظ است)) ^۳

ب - سیاسی ^۴

((سیاست)) در لغت به معنی اداره کردن امور مملکت یا مراقبت امور داخلی و خارجی کشور است. ^۵ این کلمه دارای دو مفهوم است؛ یکی مفهوم

1. Immunity.

۲ - عمید، حسن: فرهنگ فارسی عمید، جلد سوم، تهران، انتشارات امیر کبیر، چاپ دوم، ۱۳۶۵، ص ۲۲۶۰.

۳ - جعفری لنگرودی، محمد جعفر: ترمینولوژی حقوق، تهران، کتابخانه گنج دانش، چاپ ششم، ۱۳۷۲ ص ۶۵۷.

4. Diplomatic.

۵ - عمید، حسن همان مأخذ، جلد دوم، ص ۱۴۹۲.

عام که ترجمه کلمه ((Politic)) انگلیس است و دیگری مفهوم خاص و محدود که ترجمه واژه ((Diplomatic)) می باشد. دانشمندان تعاریف متنوعی از سیاست ارائه داده اند. فرهنگ علوم سیاسی، سپس از بیان این تعاریف، سیاست را بدین گونه تعریف می کنند:

((در مجموع سیاست عبارت ایت از کاربرد قدرت به اشکال مختلف در ابعاد گوناگون جامعه بشری))^۱.

بنابراین اصطلاحات سیاست خارجی، سیاست اقتصادی، سیاست پولی و... زیر مجموعه سیاست به مفهوم عام، قرار دارند.

سیاست در مفهوم خاص - که مورد نظر ما می باشد - به اداره سیلست خارجی و نحوه اجرای آن در روابط بین المللی اطلاق می شود که به دیپلماسی نیز شهرت دارد و مجریان این سیاست را در خارج از کشور ((مأموران سیاسی)) یا ((دیپلمات)) می گویند. منظور ما از کلمه ((سیاسی)) چه در قالب ((مصونیت سیاسی)) و چه در قالب ((مأموران سیاسی)) این مفهوم از سیاست است. بنابراین، به مجریان سیاست در داخل کشور و مصونیت سیاسی - که در حقوق عمومی داخلی مطرح است - توجهی نداریم.

ج - مصونیت سیاسی:^۲

در خصوص تعریف مصونیت سیاسی در ترمینولوژی حقوق آمده است:

((مصونیت سیاسی عبارت است از یک رشته معافیتهای راجع به نمایندگان سیاسی کشورهای خارجی وزن و فرزند آنها و اعضای رسمی سفارت که بموجب آن، اشخاص مزبور تابع محاکم دولت متبوع خود می باشند و از محاکم کشورهای که در آنجا انجام وظیفه می کنند تبعیت نمی کنند، و نیز از تعقیب جزایی و مدنی و اداء شهادت در محاکم و پاره ای از تشریفات قانونی برخی از اعمال حقوقی و نیز برخی از مالیاتها مصاف می باشند))^۳.

۱ - جاسمی، محمد و بهرام: فرهنگ علوم سیاسی، مشهد، انتشارات گوتنبرگ، چاپ اول ۱۳۵۸، ص ۲۵۵.

2. Diplomatic Immunity.

۳- جعفری لنگرودی: همان مأخذ ص ۶۵۷.

هر چند ظاهراً این تعریف کامل به نظر می‌رسد. اما نمی‌توان آن را جامع و کامل دانست. زیرا، مصونیت محله‌های نمایندگی را در بر نمی‌گیرد. به عبارت دیگر، تعریف فوق تنها به بیان مصونیت قضایی مأموران سیاسی و خانواده آنها پرداخته و از مصونیت از تعرض صرف نظر نموده است. این در حالی است که مصونیت از تعرض دو نوع به مأموران سیاسی است و دیگر اینکه متعهد است اقدامات مقتضی را، برای جلوگیری از تعرض افراد و گروه‌های تروریستی، به سفارت و اعضای رسانی آن، به عمل آورد.

با توجه به مطالب بالا، مصونیت سیاسی رامی‌توان بدین صورت تعریف نمود: ((مصونیت سیاسی عبارت است از وضع حقوقی خاصی که دارنده آن از تعرض، بازداشت و تعقیب مأموران اجرایی و قضایی دولت پذیرنده و ادای شهادت در امان است و دولت پذیرنده موظف است به جلوگیری از تعرض افراد و گروه‌های خصوصی به سفارتخانه و مأموران سیاسی است)) . شایان توجه است که مصونیت سیاسی به معنی و مفهوم عدم مسئولیت فرد در قبال اعمال خود نبوده بلکه به معنای عدم تعقیب در دادگاه‌های کشور پذیرنده و عدم اجرای تعهدات از مسیر عادی است. بنابراین، تخلفات و جرایم آنها یا در دادگاه کشور فرستنده رسیدگی می‌شود یا اینکه دولت فرستنده، مصونیت نماینده خود را سلب می‌کند تا اینکه موضوع در دادگاه‌های کشور پذیرنده رسیدگی شود.^۱

ممکن است چنین تصور شود که مصونیت‌های سیاسی به مفهوم محدود شدن حاکمیت ارضی کشور پذیرنده است. یکی از نویسندگان حقوق بین الملل در کتاب خود نوشته است:

۱ - بلد سو، رابرت و بوسچک: فرهنگ حقوق بین الملل، مترجم: بهمن آقلی، تهران، انتشارات کتابخانه گنج دانش، چاپ اول ۱۳۷۵، ص ۱۴۰